

Sınıflı Toplumlarda ‘Kadın’ın Kurtuluşunun Toplumsal İnşasında İki Pozisyon: Marksist Feminizm ve Sosyalist Feminizm

Erdem AYÇİÇEK

Siyaset ve Sosyal Bilimler Doktora Öğrencisi, Gazi Üniversitesi

Öz

Bu makalenin amacı, erkek ile kadın arasında ilki lehine kurulu bulunan egemenlik ilişkisini sınıf esasında bir farklılaşmaya özgüleyen Marksist Feminizm ile kendisini ona karşı kurduğu nispi mesafelendirmeyle takdim eden Sosyalist Feminizmi kendi bütünsellikleri içerisinde incelemektir. Marksist feminizm, kadın meselesini tarihsel materyalist bir perspektifle ele alması itibariyle büyük bir öneme sahiptir. Bununla birlikte Sosyalist feminizm söz konusu teorik almasıyla çatallanma yaratması bağlamında incelenmeye değer bir konudur. Her iki feminist yaklaşım da tartışmak için tanımlama ve tanımladıktan sonra tartışma kanallarını açık tutarak meselenin derinleşmesini sağlamıştır. Marksist feminizm meseleyi mülkiyetçi problematiğe tercüme ederek feminist harekette yeni bir doğrultu oluşturmuş, Sosyalist feminizm bu tercümenin fazla cinsiyet körü olduğu yollu bir eleştirel bilinç geliştirmiştir. Nihayetinde meselenin çözümünde Marksist feminizm Ortodoks Marksizmim Marksist-Leninist hat üzerinden hareket ederek siyasal devrim-toplumsal devrim matrisini sahiplenmişken, Sosyalist feminizm iktidar odaklı olmayan bir eğitsel-donatsal çerçeveye sunmuştur.

Anahtar Kelimeler

Marksist Feminizm, Sosyalist Feminizm, Politik Örgütlenme, Patriarşi, Kapitalist Sömürü

Giriş

Kadın-erkek ilişkisi, bu ilişkinin her iki ucunun etene (plesenta) içinde yalıtılmış olarak yaşamadığı düşünüldüğünde ‘kültürel evrim’ kategorisi altında incelenebilecek pek çok konudan bir tanesini oluşturur.¹ Detaylandırmak gerekirse, bu ilişkinin eşit ve/veya eşitsiz niteliği ‘zoonpolitikon’dan (toplumsal hayvan) ‘homo sapiens’e (düşünen bir hayvan cinsi), ‘homo faber’den (araç kullanan canlı cinsi) den ‘homo symbolicum’a (simgesel araçlar kullanan canlı cinsi) doğru seyreden yönelimle aynı düzleme çekilerek mercek altına alınabilir (Şenel 2006, 10-11). Böyle bir kayıt düşmemizin ardında, vasatlığın hizaya sokucu egemenliğine karşı tarihin içerisinde barındırdığı saklı gerçekleri ortaya çıkarma kaygısı yatmaktadır. Bu kaygının bir adım ötesinde alışıl gelmiş formatları gerisinde bıraktığına dair bir iddia ile kendi jeneriğini sunan ‘homo economicus’la alakalı çıkarsamalarda bulunma ihtiyacı hissedilmektedir. Bu çalışma da, tarihin bu yeni betisinde kadının dışarıklı duruşunu açıklama çerçevesi sunan Marksist ve Sosyalist feminizmleri konu edinmektedir. Kesişim kümelerini mülkiyetçi problematiğin oluşturduğu bu iki perspektif, özgürleşimci (*emancipatory*) ilgilerini farklı okumalara ve tavırlara akıtmaları itibarıyla farklılaşmakta, birbirleriyle mesafelenmekte ve hat-ta terslenebilmektedir. Her ikisi de mevcut egemenlik ilişkilerini (*herrschaft*) aşmaya yönelik tarihsel bir formülasyon (özgür ve kendi kendini belirleyen toplum) geliştirmekte, bu belirlenim derinleştikçe ayırım noktaları da genişlemektedir.

Kadın mevzusu kadim bir mevzu olarak değerlendirilebilir. Yeri gelmiş her dogmanın altına bırakılmış olan mükemmellik estetiğinin bir nesnesi kılınmış, yeri gelmiş toprak sahibi “beylerin”, “ağaların” ve “aristokrasi”nin cadı avında cansız bedenlere dönüşmüştür. Zaman zaman çağrışımları bedeninden ve kütesinden daha büyük olmuş, zaman zaman eril zihniyetin mükemmeliyetçiliği karşısında nesneleştirilmiş. Nihayetinde kadın, bilhassa sınıflı toplumlarla birlikte, karşı cin-

¹ Kültürel evrim, derinlerdeki üretici güçlerin gelişmesine ve üretim tarzlarının değişmesine paralel bir yön takip ettiğinden bu evrim kategorisini kendi içinde görece statik kılınmış bir otonom hal olarak ele almak mümkün olmamaktadır. Üstyapının ilişkisel olan karakteri, maddenin ilişkisel hali gibi kültürü ekonomik süreçten yalıtık bir şekilde ele alma eğilimi, bu eğilimin doğrudan veyahut dolaylı yansımalarına *a priori* olarak kapıları kapatır.

siyle inorganik bir şekilde kurulan mekaniğin cızırdayan bir parçası haline düşürülmüştür. Öyle ki “gerçek yaşamın (*primumagens*) üretimi ve yeniden üretimi”nde ikinci basamağa çekildikçe, toplumsal hiyerarşide ve kültürel kodlarda dibe vurmaya başlamıştır (Engels, 2015). Bu bakımdan kadın, “her bir dakikam(n) ın elli dokuz saniyesi(ni)” acıya ya da acı fikrine vakfeden düzeneğin değişmez poinesini² oluşturmaktadır (Cioran, 2011: 27).

Bu makalede literatür taramasına dayalı bir veri toplama tekniği kullanılmıştır (Neuman 2013, 396). Bu çerçevede makale, Marksist feminizm ile Sosyalist feminizm arasındaki bağıntısala üç belirleyici kriter üzerinden odaklanmaktadır. Bu kriterlerden ilki, her iki feminist dalın birbirleriyle nispeten ortaklaşma içerisinde bulunduğu sınıflı toplum anlatısıdır. İkincisi, Sosyalist feminizmi Marksist feminizmin içerisinden dışa doğru bir kıvrılma kılan güncel tahliller ve gelecek projeksiyonları hususudur. Üçüncüsü ise kadını ve kadının ‘toplumsal kurtuluş’unu toplumsal inşa aşamasındayken tahvil ettikleri farklı politik aktivizm şekilleridir. Sosyalist feminizmin bugünkü permütasyonları Marksist feminizmle ilişkisini ayırışmalı bir ilişki şeklinde kodlamaya olanak sağlamaktadır. Bu kriterler uyarınca makalenin ilk bölümü Marksist feminizm ile Sosyalist feminizmin aynı/benzer yegâne ortak kümesini oluşturmuştur. Gerçekten de her iki feminizm alt-dalı, tarihsel-bütünsel bir perspektiften kopmadan ekonomi-politik bağlamı ortaya koyma iradesini geliştirmiştir. Ne var ki tarihsel analizlerle karşımıza çıkan bu derinliğin -ve bu birlikteliğin- güncel tahlil ve gelecek tasavvurları için söz konusu olamadığı söylenebilir. Hal böyle olunca kadın üzerindeki sömürü meselesini eytişimsel özdekçilik (diyalektik materyalizm) üzerinden inceleyen Marksist feminizm ile bu çıkış noktasından uzaklaşma pahasına patriarşi sınıflandırmasında bulunan Sosyalist feminizmin arası açılmış olmaktadır. Makalenin ikinci bölümü ile verilmek istenen ise Marksist feminizm ile Sosyalist feminizm arasında ölçüsü alınacak denli belirginlik kazanmış olan mesafe olmuştur.

² “Poine” Yunan mitolojisinde intikam tanrıçası anlamına gelir.

Marksist feminizm, toplumsal cinsiyet sorunu ve sınıflar arası uzlaşmaz çelişki arasında bir bağlantı kurma çabasıdır. Marksist feminizmin “sınıf”ın politik mücadelesiyle herhangi bir ortaklaşma olmaksızın yürütülen mücadelenin hiç derecesinde neticeler vereceği iddiası tam da bundan kaynaklıdır. Bu bakımdan sınıflı toplumların en belirgin ve somut kurumu olan mülkiyet problematiğine odaklanmak gerekmektedir (Sevim 2005, 66). Odaklanmak, ama odaklanmakla yetinmemek; deskriptif (açıklayıcı), ama preskriptif (kural koyucu) olmayı ötelememek... Neo/Post söylemler tarafından ‘devrimci fantazma’ olarak addedilen bu söylem, Walter Benjamin’in ifadesiyle ‘mesiyanik titreşimler’ taşımaktadır (aktaran: Rowbotham 1984, 81). Ancak bu, Marksist neşriyatın taşıdığı romanesk karakterden değil, kuruluşun ve kurtuluşun kendisini önceleyen bir siyasal devrim gereksinmesinden kaynaklanır (Okuyan 2014, 17). Aslında konunun incelendiği nokta, Ortodoks Marksizmin kemikli bir teori ve köşeli bir siyaset ile özgürleşimci bir praksisin içerisine girmesi, girebilmesi olmaktadır.

Bu çalışmanın özgün değeri, Marksizmin feminizmle ilişkisinde ne türden ön açıcı özelliklere sahip olduğunu sistematik bir şekilde ortaya koymasında ortaya çıkar. Makalede, genellikle “renksiz ve cinsiyetsiz” kabilinden eleştirilere maruz kalan Marksist terminolojinin, kadın meselesini sorunsallaştırarak feminist neşriyata kattıkları vurgulanmaktadır. Özellikle liberal feminizmin biçimsel eşitlikle hafıfşediği kadının kurtuluşu meselesi Marksizm yordamıyla ekonomik kısıt ve bağımlılık köşelerinde incelenmektedir. Mülkiyet ve geçimini sağlama koşullarıyla doğrudan bağıntılı olan cinsiyetçi eşitsizlik, esas karakterini de bu alanlarda, Marksizmin kurucu zemin olarak tariflendirdiği ekonomik alanda kazanmaktadır. Bununla birlikte Marksizm insansal hayat biçimlerinin tarihsel analizine de odaklanarak, bugünün tarihsel olarak harmanlanmış eşitsizliklerini ilmek ilmek çözümlenmeye çalışmaktadır. Bu ilmeklerin en içiçe geçmiş olanı, hiç kuşkusuz toplumsal şekillenişlerin tarih koridorunda aldığı çeşitli ve çelişkili örüntülerdir.

Tarihin Kıvrımlarında Kadın

Nasıl ki her özne kendi gerçeğine kavuşarak bir anlama ve bağlama sahip oluyorsa, kadın da ancak kendi öz gerçekliğini avucunun içine aldığı vakit ‘iradenin nikbinliği’ni sırtlanmış olacaktır.

Ardından Marksist feminizmin klasik hattından sapma olarak konumlandığı-mız Sosyalist feminizm ele alınacaktır. Bir “sapma” olarak Sosyalist feminizm, birbirleriyle iç içe geçen politik fantasmalar ile libidinal fantasmaların rengini ve cinsiyet körü olduğu söylenegelen gözleri “açma” yollu bir iddia üzerine oturmaktadır. Daha sonra bu iddiaya koşut olarak inceleme birimi, analiz çerçevesi (*level of analysis*), politik mücadele tarzı, örgütlenme şekli önüne koymaktadır. Hâsılı sosyalist feminizm, ‘yeni’ olana dair olumlayıcı tavrıyla klasisist söylemlere sırt dönüşü içerseemektedir. Böylece bir düşünce tarzı olarak feminizmin çattallaşmasına vesile olmaktadır. Bununla birlikte birinci bölümde, her iki feminist tavrın nispeten ortaklaştığı kadın anlatısı ele alınacaktır. Akabinde her iki feminizmin, dibe doğru yuvarlanması duraksatma ve engellemek üzere öngördüğü gelecek projeksiyonları ve politik aktivizm tarzları sunulacaktır. Daha sonra Sosyalist feminizmin bir önceki konvansiyonel yaklaşım ve tarza ilişkin eleştirileri sunulacak, yeni politik açılımlarını serilecektir.

Kadın mevzusu, tarihsel materyalist bir analize tabi tutulduğunda, ‘kadın’ figürünün yeniden üretim sürecine içerilmesi şeklinde ifade edilebilir. Bir içerilme şeklinde fenomenleşen kadın-erkek eşitsizliği, Friedrich Engels’in evrimci perspektifiyle sorunsallaştırılmıştır (Coontz ve Henderson 2008, 29). Bu aynı zamanda feminizm ile Marksizmin ilk irtibatlanma noktasını oluşturur. Engels (1979), *Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni*³ isimli çalışmasında bu çemberin kurulumuna sınıflı toplumlarla birlikte başladığını tanıtlamaktadır. Bu bakımdan insan-insan münasebetinin aldığı biçimin, insan-doğa ilişkilerinin aldığı bi-

³ Bu kitaba Henry Lewis Morgan’ın 1877 senesinde yazdığı *Ancient Society* (Eski Toplum) isimli çalışması kaynaklık eder. Morgan’ın kimi önvarsayımları sonraki süreçte yanlışlanmış olmakla birlikte, yine de taşıdığı periyodizasyonun (dönemlendirme) etkileri halen akademik biliş tarzında benimsenebilmektedir.

çemden ayrıksı olarak değerlendirilemeyeceği söylenebilir. Her iki münasebete şeklini veren ise bir kurucu zemin olarak ekonomik dizge, yani toplumun ilkçi ve temel ilişkisidir. Çünkü “maddesel yaşamın üretim biçimi, toplumsal, siyasal ve yaşamın özünün, genel toplumsal yaşam karakterinin oluşumunu sağlamaktadır” (Marx 1997, 51). Bir adım daha ötesine giderek söylersek, “emek, bizzat insanı yaratmıştır” (Engels 2015). İnsan anatomisi, emek sürecinin ‘ihtiyaçları’na göre evrimselleşirken emek süreci de insan anatomisinin evrimine göre gelişmiştir.

Çizgisel evrim şematigi, herhangi bir sınıfsal ayrımlaşmanın söz konusu olmadığı ilkel komünal toplumlardan başlayıp, gelişkin sınıflı toplumlara doğru bir rotaya içersemiştir. Bu şema uyarınca ilkel komünal toplumda kesiklik yaratan mevzu, sermaye temerküzüne olanak verecek bir ilk birikiminin ortaya çıkışı olmuştur. İlk birikimin önemi kendi üzerine katlanarak kendisini çoğaltacak doğurganlığa sahip olmasındandır. Böylelikle Paleolitik ve Neolitik dönemde sıkça rastlanılan kadın imgeleri azalmaya, erkeğin gölgesinin ardında ikilecil bir konuma düşmeye başlamıştır (Morgan 1986). Coontz ve Henderson’un (2008, 47) ilkel komünal toplumda içkin bir özellik olarak gördüğü cinsler arası aritmetik-düzeni, artık yerini tedricen hiyerarşik kuruluma bırakmaya başlayacaktır. Bu aşamadan sonra, sınıflı toplumların niteliği değişse bile, kadın üzerinde kurulmuş olan baskılama mekanizması “kalıntısal”/”dölütsel” bir şekilde yeni üretim tarzına eklenilebilecektir (Molyneux 2008, 122).

“Materyalist kavrayışa göre tarihte belirleyici faktör, son tahlilde, gündelik (dolaysız) yaşamın üretimi ve yeniden üretimidir. Bu da ikili bir karaktere sahiptir: Bir yanda varlığını sürdürebilmek için gerekli araçların; yiyecek, giyecek, barınak ve bunların üretimi için gereken aletlerin üretimi; diğer yanda bizzat insanoğlunun üretimi, yani türün üremesi” (Engels 1979, 12). Dolayısıyla üretim, hem teknik hem de toplumsal bir ilişkisellik üzerine kuruludur. Bugüne mündemiç olan bir “üretim” (*productive*) ile ‘dün’e bağlı olan “yeniden üretim” (*reproducti-*

ve) insanlık tarihini devingen kılan ana unsurdur. Marksizmde “yeniden üretim”-mevzusu basit yeniden üretim ve geniş(letilmiş) yeniden üretim şeklinde iki koldan ele alınır. Basit yeniden üretim, ihtiyaç/tüketim derecesinde üretimi; geniş(-letilmiş) yeniden üretim ise ihtiyaç/tüketim fazlası üretimi imlemektedir (Engels 1979). Diyalektik materyalizm, geçimlik üretimin bir zaman sonra nasıl da takas ve son olarak da kâr için üretime uç verebileceğini gözler önüne sermektedir. Aynı zamanda yeniden üretimin genişledikçe, yani üretim artışı büyüdükçe, zenginlik paylaşımı hususunda yaşanan eşitsizliklerin nasıl da sistematik eşitsizliğe gebe olabileceğini...

Kadın-erkek kültürlerinin farklılaşması ne matriarşiye (anaerkil) ne de patriarşiye (ataerkil) varmıştır. Çünkü henüz yöneten-yönetilen farklılaşması için bile daha çok erkendir (Şenel 2006, 140). Engels bu toplumları “anasoyçizgili” toplumlar olarak tanımlamıştır (1979, 149). İlkel topluluklarda rol farkları bulunabilirken, sonradan edinilmiş herhangi bir konum (statü) farkları bulunmamakta, bu sayede üyeler birbirine (kabaca) eşittir ve eşdeğer düzlemin kabul edilmektedir (Şenel 2006, 137). Buradan hareketle ilkel (komünal) toplulukların “görece yalın” ve “kabaca eşitlikçi” olduğu söylenebilir.⁴ Bir başka ifadeyle hiyerarşik (sıradüzenli) herhangi bir ilişkiye rastlanmamaktadır. Bunun en temel sebebi ise toplumsal düzeyde kademeleşmeye uç verecek maddi düzeyde herhangi bir saflaşmanın/kademeleşmenin olmamasıdır.

Gelişkin bir işbölümünün bulunmadığı, sınıfsız ve eşitlikçi toplumlar olan ilkel komünal toplumu mercek altına aldığımızda, gıda tedariki sağlayan aktörün ekseriyetle kadın olacağı görülecektir. Zenginlik biriktirmenin ne olanağının ne de gereğinin olmadığı bu dönemde kadın, üretici ve yeniden üretici alanlarda eşanlı olarak merkezi rol alabildiğini gösterir (Sacks 1975, 212). Daha yalın bir ifadeyle kadın, hem üremek (üreyim) hem de üretmek sathındadır; bu yüzden de karşı

⁴ “İlkel” sözcüğü toplumbilimlerinde “yalın yapılı” anlamına gelmektedir. Bu yüzden aynı topluluklara “yalın topluluklar” veyahut da “yalın yapılı topluluklar” adlandırması da mümkündür.

cins ile ilişkisi sistematik bir eşitsizlik şeklinde değildir. Ne var ki üretim hane çapında ve geçimlik olmaktan çıkmış, tarımsal üretime geçişle birlikte emek talebi artmıştır. Tarımsal işleri karşılayacak işgücü ihtiyacının artışı kadını üretim alanından çıkarma pahasına üreyim alanına hapsedmiştir. Bu aynı zamanda kadının yeniden üretici gücünde maksimizasyona dayalı bir toplum yapılanmasının da ilk aşamasıdır (Smith 2011, 42). Bu aşama varoluş amacının nihai evresine ulaşana dek, aileyi yeniden üretici ve tüketicisi bir birim olmanın dışında herhangi bir yere oturtamayan bir nomoide (yasa) koymuştur. Üretimden koparak üreyime hapsedilen/hapsedilen kadın, böylece toplumun salt yeniden üretici rollerinde başkarakter olabilecektir.

Bu süreç aynı zamanda çok eşlilikten (*polygamie*) tek eşliliğe (*monogamie*), tam boy bir kadın egemenliğinden (*gynecocratie*) erkek egemenliğine ve analık hukukundan babalık hukukuna geçişi kapsar (Şenel 2006). Erkek alanının kadın alanı pahasına genişleme göstermesi erkeğin kadın üzerinde tekel kurma temayülünden başka bir şey değildir. Bu tahakküm ilişkisi ise maddi zemin kipleriyle 'birebir' özellik arz eder. Açıklamak gerekirse, hâkim sınıfın şeyler üzerindeki sömürüsü dallanıp budaklandıkça, erkeğin kadın üzerindeki egemenliği bir üst segmente geçmektedir. Her sömürü ve her egemenlik ilişkisinin ancak ve ancak üretildiği kadar ve üretildiği sürece daim olabildiğinden hareketle sınıfsal tahakkümün cinsiyetçi kumaşı eksik olmayan bir söylemle elele geliştiği iddia edilebilir (Cangızbay 2003, 13). Çünkü üretim araçlarını kontrol eden sınıf, mülksüz sınıfların fiziksel ve sosyal yeniden üretim koşullarını da kontrol etmektedir (Gimenez 1987, 48). Dolayısıyla işçi sınıfı ailesi sadece bugünün emek gücü ihtiyacını karşılayarak değil, aynı zamanda yarının muhtemel talebine arz sunarak sistem için kritik bir halkayı tamamlamaktadır (Peterson ve Runyan 1994).

Friedrich Engels ana soylu toplumdaki (ana erkil değil) baba erkil topluma geçişe gönderme yaparak kadının tarihsel *yenilgisini* gündeme taşır. Zira hem erk doğmuştur, hem de erkin erkeğe raptedildiği bir ortam. Tüm bunlara yol açan

“doğurgan” yapı ise kurucu zemin olarak telakki edilen altyapıdır. İlkel komunal toplumu mercek altına aldığımızda, sadece kullanım değerinin geçerli olduğu bir ortam vardır. Bir diğer ifadeyle, değişim değerinin yokluğunda kadın ile erkek arasında herhangi bir eşitsizlik söz konusu değildir. Çünkü henüz ilkel veya gelişkin bir erke uç verecek herhangi bir birikimin imkânı da yoktur, gereği de. Ancak hayvancılık ile tarımsal üretim birbirinden kopmaya başlaması ve ekstansif tarım için sabanın icadına ve öküzün evcilleştirilmesine gereksinim duyulması, erkeğin gerek icat gerekse de evcilleştirme aşamasında üretim araçlarını üreten olarak ön plana çıkmasına yol açmıştır.⁵ Bu oluş, o günün eşitlik hukukunda maraz doğurmuştur (Reed 2003, 145).

Avcılık ve toplayıcılıkla birlikte cinsel farklılığa dayanan işlevsel farklılaşma da başgöstermiştir. Kadınlar, kaslarının daha küçük, hızlı koşmasını engelleyen leğen kemiğinin daha geniş olmasından ötürü ikibiçimlilik ve gebelik faktörlerinden ötürü avcılık sürecine katılamamıştır. Kadın, çocuğu; erkek ise takımı/klanı korur olmuştur. Tarım devrimi ile birlikte erkekler, gerek öküzü evcilleştiren olması gerekse de sabanı icat etmesi hasebiyle bir adım öne çıkmıştır. Bu bir adım öne çıkış, erkek kültürünün tohumlarının atılması anlamına gelmiştir (Waal 2008, 55-56). Bir diğer ifadeyle, patriarşinin (baba yönetimi), timokrasinin (askerler yönetimi), aristokrasinin (“iyi soylu” erkekler) ve de plütokrasinin (varsıl erkekler yönetimi) hayat suyu oluşmuştur (Şenel 2006, 143-144).

Zenginlik biriktirmenin olanaklı ve gerekli olmadığı, besin tedariki faaliyetinin günde birkaç saatin üzerine geçmediği dönem, saban kullanımı ve sulama teknikleri ile birlikte dönüşüm göstermiştir. Doğadan geçinmek için gerekenden fazlasının elde edilmesi ile birlikte ortaya çıkan artık ürün, birikimi ve zenginliği doğurmuştur. Artan işbölümü görevlerin olduğu kadar artık ürünün de ayrılması anlamına gelmiştir. Tarım devrimi ile birlikte işgücü ihtiyacı kendini göstermiştir.

⁵ Ekstansif tarım, herhangi bir teknolojik unsur kullanmadan birim alandan düşük verim elde edilen ilkel tarım yöntemidir.

Bu dönemde kadın kaçırma ve de ele geçirilen erkeklerin köleleştirilmesi vakaların görülen artış, ekonomik zeminden gelen tazyiki karşılıma yöneliktir (Bebel 2013, 31). Tarımsal üretimin gelişmesi ile birlikte emeğin üretkenliği, dolayısıyla emek talebi arttı. Artık ürün miktarı da arttığından çocuk sayısını sınırlamaya çalışan avcı toplayıcı toplumlardan farklı olarak daha fazla çocuk yetiştirme, yani kadınların yeniden üretimini arttırmaya yönelik eğilim artmıştır. Birikimin artmasıyla birlikte yeni bir aşamaya geçilmiş, o aşamaya özgü yeni meslekler doğmuştur. Zanaat da bunlardan bir tanesidir.

Görüleceği üzere başlangıçta artık ürün klan tarafından paylaşılmış ancak üretim artışı büyüdükçe, sosyal örgütlenmeler karmaşıklaştıkça küçük bir grup zenginlik açısından diğerlerinin üzerine çıkmıştır. Tüm bu süreçte cinsiyete dayalı işbölümü aynı kalmakla birlikte üretim hane halkından uzaklaşmış, aile üretim alanından uzaklaştıkça yeniden üretici işlevine raptiyelenmiş ve basit bir tüketim birimi haline dönüşmüştür (Reed 1975). Bunun bir anlamı da kadınların toplumun yeniden üreticileri olarak aileye hapsolması ve üretimden kopmasıdır. Hâsılı, ilkel topluluk iktisadının son bulmasıyla ilk centil örgütlenme örneği tümüyle çözülmeye yüz tutmuş, eski centil düzenden kopuşla çekirdek aile toplumun üretim birimi haline dönüşmüştür (Engels 1979). İlk gens toplumunda önder rolü oynayan kadın, anne çizgisine göre hesaplanana akrabalık ve anaerkil gens (anaerki-matriyarki) yerini erkeğe, erkeğin hizasında akrabalık bağına ve ataerkil gense bırakmıştır.

Modern ailenin bu noktadaki temel işlerliği ise mülkiyeti miras yoluyla bir kuşaktan diğerine aktarmak suretiyle sermaye birikiminin önündeki kısıtları aşmasıdır. Zaten kapitalizmin ilkel birikim aşamasında kadın ve çocuk emeğine görece daha az ihtiyaç duyulduğundan, bu unsurların çekirdek aile dolayımıyla sistem için oynadığı rol daha da aleni bir hal almıştır. Fabrikada istihdam edilmeyen kadın eve kapatılmış, üretimden uzaklaştıkça üreyimin nesnesi olmuş, modern aile tüketim unsuru haline geldikçe sermaye birikimini akışkan ve sürekli kalacak temel

gereksinme de karşılanmış olmuştur. Bu yüzden Marksist feminizme göre modern çekirdek aile, açık ya da gizli, kadının evrensel köleliği üzerine kurulu olmaktadır (Chodorow, 1978). “(...) çocuklarıyla birlikte birçok evli çifti kapsayan eski komünist ev ekonomisinde kadınlara bırakılan ev yönetimi, tıpkı erkekler tarafından yiyecek sağlanması gibi toplumsal zorunluluk taşıyan bir kamu işiydi. Ataerkil aile ve ondan da çok tek eşli olan bireysel aileyle birlikte her şey değişti. Ev yönetimi kamusal niteliğini yitirdi, bu iş artık toplumu ilgilendirmiyor: bir özel hizmet haline geldi; toplumsal üretime katılmaktan uzaklaştırılan kadın, bir baş hizmetçi oldu” (Engels 1979, 72). “İnsan için varlık olarak, insanın nesnel varlığı olarak nesnenin, aynı zamanda insanın öteki insan için varoluşu, onun öteki ile insanal bağlantısı, insanın insana oranla toplumsal davranışdır” (Marx ve Engels 1976, 16). Lakin aynı zamanda “güncel bir durum söz konusudur ki; kendi öz-durumunda tüm insandışı yaşam koşullarını özetler” (Marx ve Engels 1976, 14). Bu durumun adı, kapitalizmdir. Kapitalizm, mevzubahis kadın olduğunda hayatın olumsuzlanması olarak gördüğü işlevi daha da derinleştirmektedir. Bunu da “toplumsal bir iş niteliği taşıyan çocuk bakımı ve eğitimi”ni anne kategorisi altında kadının omuzlarına yükleyerek ifa eder (Engels 1979, 167).

Bu durum, alenen yeniden üretimin özelleştirilmiş haline örnektir. Yeniden üretim, bir üretim tarzının ve o üretim tarzı üzerine bina edilmiş toplumsal ilişki biçimlerinin varlığını sürekli kılan mekanizmaların tümüdür. Önemli bir kısmı da kadının karşılıksız emeğine dayalı mevcut aile yapısında cisimleşir. Karşılıksızdır; çünkü bir gözün eriminin seçemediği kapalı ortamlarda, kadının doğasına mündemiç kabul edilen, onun fitratına yorulan bir iş olarak kodlanmaktadır (Acar-Savran 2008, 11). Dolayısıyla aile, toplumun her zerresinde rastlanılan tüm çelişkileri bünyesinde bulunduran “minyatür” özelliğine sahiptir. Ardında üretim araçları üzerindeki özel mülkiyet fenomeninin bulunduğu bu tarz yeniden üretim süreci sürdüğü müddetçe, kadının ‘kadim’ baskılanma sorunu da çözülemeyecek-

tir (Peterson ve Runyan 1991, 78). Ta ki, üretim araçlarının ortak mülkiyetine intikal sağlanana kadar... Çünkü sosyalizm, basit bir şekilde kapitalist üretim ilişkilerinin negatifine indirgenemeyecek denli kapsamlı bir evredir. Kapsamlıdır; kapitalizm özünde ekonomik ilişkilerin niceliğine ve daha da önemlisi niteliğine dairken, sosyalizm bir toplum biçimidir (Laçiner 2007).

Özellikle 17. ve 18. yüzyıllara gelindiğinde, kapitalizmin serpiştiği, burjuva devrimlerinin yaşandığı, üretimin aileden koparak kamusal alana taşındığı bir zemin döşenmiştir (Rowbothom 1994, 16). Bu zemin, kadını ve emeğini mübadele edilmediği için ‘değer’ biçimine büründürmeyen, dolayısıyla kapitalizmin gözlükle riyle seçilemeyen karşılıksız bir emeğe tekabül etmektedir. Elle tutulmayan, gözle görülmeyen bu karşılıksız emek, Savran’ın ifadesiyle “sevgi karşılığında çalışma” kabilinden naif söylemlerle ambalajlanmıştır (2009 19). Bu yüzden Marksist feminizm, ev ve modern aile formasyonunda ev işlerinin toplumsal karakterini her daim ön planda tutmaktadır. Marksist Ortodoksi’nin “aptallaştıran ev işlerinden kurtularak toplumsal emeğe katılım” şeklinde ifadelendirdiği bu süreç 1918 yılında çıkarılan bir yasayla kadınların eşitliği önündeki engellerin kaldırılmasında somutlaşır (Hasdemir 1991, 82).

Her kutsalın altında bulunan “ezber”in “kutsal” ailenin altında bulunmaması düşünülemez. Nitekim aile de, bir ucu öncesizlikte diğer ucu sonsuzlukta, salt haldeki mevcut oluş tarzıyla kaim ve daim olanlar âleminde başı çekmektedir. Modern üretim tarzı monogamik evliliği kutsallarla bezeli kör bir noktaya (“özel alan”) konumlandırmıştır. Burjuva evlilik kurumunun hukuki ve ekonomik temelini oluşturan para ve mülkiyet ilişkileri mistifiye edilerek gözlerden uzak tutulmaktadır. Ayrıca yasalarla sıkıca örülen bu aile yapısı heteroseksüel ev yaşantısı dolaylarına taşınarak kurumsallaştırılmıştır. Bu yüzden Marksist feminizm, Friedrich Engel’in özel çabasıyla düğümü aileden çözmeye başlamaktadır. Tanım yapmak siyasetse eğer, bu tanımın öncelikle aileden, modern üretim tarzının mayalandığı ve yapısı gereği işbirlikçi üst yapıların tohumlarının atıldığı “aile”den

başlatılması gerekmektedir. Engels bunu yaparken geçmişten gelen, bugünde şekillenen ve geleceğe doğru evrimleşen boyutları, iç bağıntılarıyla beraber gözler önüne sermeye de çabalamıştır. Neticede de ailenin, toplumsal bir düzen ile iktisadi bir sistemin, her birinin bir diğerini koşullandırmak suretiyle karşılıklı olarak kuruluşu yasasına tabi olduğu serimlenmiştir. Bu kadın-erkek ilişkisinin mevcut ve namevcut istikametlerini ortaya koyarak hem modern aileyi oluşturan öncülleri hem de modern ailenin gelecek için oluşturacağı öncülleri ortaya koyabilecek bir imkân sunmaktadır (Kollontay 2011, 25).

Günümüz aile yaşantısı toplum katmanlarının tümünün ve bütün sınıfların kadınlara baskı yapısını örnekler (Kollontay 2011, 21). Aile, bir yandan maddi gereksinimleri karşılamak üzere sürekli kullanım nesnelерinin üretildiği bir mekân olmaktan çıkarken, öte yandan zenginliğin, sermaye biriktirmenin en güvenilir aracı olarak da işlevsel kılınmıştır (Collective 1973). Tabi eklenilmesi gereken bir başka mesele daha vardır: Bu da burjuva toplumunda cinsel yaşamın bir yanı aile (evlilik) iken, diğer yanının fuhuş olduğu gerçeğidir. Toplumsal bir vakıa olarak fuhuş, çağdaş sınıflı toplumun mantıksal ürünüdür. Toplumsal müessese olarak aile ile düşünüldüğünde de özel mülkiyet alanının çok kesin ve çok katı bir biçimde çizimini oluşturur. Çünkü kapitalist modernite görünür şeyler dünyasında görmenin alanını arzunun mekânı kılmıştır. Kapitalist modernitenin erotik bölgelerinde “bakışa yatırım”ın, bilhassa kadın ögesinin anlatıya dâhil olur olmaz artması bunun örneğidir.

Bağlantılı bir şekilde Ernst Ludwig Kirchner’in tuvaline döktüğü metalaşan dünyanın silueti önem taşımaktadır. Rüzgârın eksik olmadığı Berlin sokaklarına bir nesne olarak seks işçileri, bir özne olarak mösyöler ve bir edim olarak dikizlemek hâkimdir. Varoluş yeryüzünün tüm arka sokaklarında artık bir “tükeniş” ve “tükenmişlik” olarak bir varoluş haline gelmiştir (King 2012). Ki bu sokaklar, burjuva erkeklerle proleter kadınlarının bir araya geldikleri “öteki dünya”nın başkenti

Güncel Ayrışma Noktaları

olmakta, burjuvaziye mensup kadınlar için “yasak bölge”yi oluşturmaktadır.⁶ Proleter kadının hem alış verişe konu bir meta hem de bedeninin satıcısı haline geldiği bir yer, üstüne üstlük kadının seksapelenisini “flu” mekânlarda belirginleştiren fırça darbeleri ile içinden daha bir çıkılmaz hal almıştır. Pierre Auguste Renoir’ın loca resimlerindeki kadınlar gibi, daha doğrusu toplumun yüksek kesimlerinden olmadığı gayet net olan kadınlar gibi... Artık kadın, tek kerelik bir işlemle satın alınabilen “şey”e indirgenmiştir (Pollock 2014, 230). Kadını bedene indirgeyen bir imge de bu indirgeme sürecine eşlik etmiştir (Kelly 2014, 268). Bu yüzden avare güzelliğin bin bir çehreli imgesi batakhanelerin zavallı kölelerine aittir.

Giriş bölümünde de belirtildiği üzere, Marksist feminizm ile Sosyalist feminizm birbirleriyle mutlak surette örtüşmenin yaşandığı iki farklı alışı ifade etmemektedir. Aksine her ikisi arasındaki ilişkiye, birbirleriyle çakışma noktalardan ziyade çakışmadıkları hususların damgasını vurduğu söylenebilir. Bu üst üste düşmeme, denk gelmeme vaziyeti ise iki konu etrafında yoğunlaşmaktadır. Bunlardan birincisi, güncel toplumsal analiz ve bugünün toplumsal eleştirisi üzerine kurulu olan gelecek tasavvurları iken, ikincisi kadını mevcut durumundan kurtarmak üzere takip edilmesi gereken politik aktivizmin biçimini ve içeriğidir.

Tartışmanın en basit görünümlü ayağını bu iki husus oluşturmaktadır denebilir. Çünkü çare olabilecek siyasal kombinezonların seçimi ve benimsenen metodoloji her iki feminizmin birbirleriyle mesafe içerisine girdiği konuları oluşturmaktadır. Bu minvalde Marksist feminizm, kadının sömüren düzeni kapitalist üretim ilişkilerine özgülerken Sosyalist feminizm kapitalizm dışında bir başka gerekçeye de (patriarkal düzen) başvurmaktadır. Bu bölümde de Marksist feminizm ve Sosyalist feminizme iki alt başlık açılarak değinilecek; birbirleriyle örtüşmedikleri noktalar şahıslarına münhasır göndermelerle serimlenecektir.

⁶ Rosa Luxemburg’un başvurduğu terminolojiye sadık kalacak olursak burjuvaziye mensup madamlar “parazitlerin parazitleri” (parasite of parasite), proleter kadınlar ise “kölelerin kölesi” (slave of slave) olduğundan arada aşılması imkânsız derecesinde bir mesafe vardır (1971, 219).

**Marksist feminizm:
yabancılaşma, politik
devrim ve leninist
örgütlenme modeli**

Kadının anlatısı, iki yakası bir araya gelmeyen anlatıların anlatısıdır. Ekonomik sistemin isterlerine göre kaderi çoktan yazılan birçokları gibi. Hatta tam olarak böyle; ve bu yüzden kadının ezilmişliği ile işçininkisini aynı nedensellik düzlemine çekme gayretindedir Marksizm. Üstelik burjuvazinin peri masallarındaki her umulmadık zafer arifesinde, beklenmedik hezimete uğrayalı bir hayli fazla olmuştur. Bu yüzden, kalemiyle edimiyle insanda olanaklı olana itki sağlayıp umulduk zaferlere davetiye çıkartır Marksizm; üstelik iktisadi ve siyasi erkin kadına çizdiği hudut çizgilerini aşarak ve bilerek, isteyerek, askersiz bölgeye geçerek. Bu yüzden marjinalize edilir, bedenen kamusal alandan yaka paça dışarı çıkarılır. Onlar için görülmek ya hor görülmek ya da hiç görülmemek manalarına savrulmuştur. Dışarı, “ev”dir. Bir başka ifadeyle kadın için dışarıdır ev. Epeydir yaşam ona dışsal bir yük olduğundan, içerisi yoktur bu hayatta ona. Kadını, ifade edilen kendi gerçekliğiyle tanıştıranlar Friedrich Engels, Auguste Bebel, Clara Zetkin, J. Guesde, J. Wermeersch, Jean Freville, M. Thorez, Nadezhda Krupskaya ve de Vladimir İlyiç Lenin’dir; Marksist feminizmin başkarakterleri.⁷

Her ne kadar cinsiyetler arası eşitsizlik kapitalizmin şahsına münhasır bir mesele olmasa da, bugün bu meseleyi bütünlüklü (*holistic*) bir yapı olarak kapitalizmden bağımsız olarak değerlendirmek mümkün değildir. Kapitalizmin bütünselliği ifadesiyle kastedilen, antikiteden artık sorunları dahi kendisine özgüleyebilen geniş bir hazne karakterine sahip olmasıdır. Birbirinden farklı ebatlardaki fenomenlerin, özellikle de zamandaş fenomenlerin birbirine sızış, geçişimlilik kazanış ihtimalini düşünerek, olay ve olguları kendisiyle zamandaş daha genel olay ve olgularla birlikte değerlendirmek gerekmektedir. Teorik bir ifadelendirme ile bir fenomenin ya da fenomenleşmenin son basamağının kendisine uç veren ilk ve öncelikli basamakları kendi haznesine çatallanacak bir sürecin ilmekleri kılması mümkündür (Marx 1973, 105-106). Hele hele gündelik yaşamın bağrındaki bir

⁷ Krupskaya’nın konumuz açısından önemi, kaleme aldığı ‘Kadın İşçi’ isimli broşürle Rus kadınlarının kentte ve kırdaki karşı karşıya kaldıkları kötü çalışma koşullarını betimlemesi ve kadınların özgürleşmesinin yalnızca sınıf mücadelesi içinde yer almalarıyla mümkün olabileceğini öne sürmesindedir.

sorunun, cinsiyet eşitsizliğinin tarihsel gerçekliğin “üst-belirleyici” baskısına maruz kalması bir kaçınılmazlık halidir. Çünkü kapitalizm, ister bir yapı isterse de bir oluş-işleyiş şeklinde tarihsel çok daha geniş bir tümü (ensemble) ve tarihî bir anı ifa etmektedir. Bu vargıyı “gelişmenin tarihi sunuşu” veya “nihai olanın despotizmi” şeklinde ifadelendirmek mümkündür.

Marksizm sadece trajik olanı değil, aynı zamanda patetik olanı da sakin ve ölçülü bir şekilde konu edinir. Bu tavır, muhitteki sakinlerden homurtularla karşılaşacaktır belki ama, üzerinde ısrarla durulması bir tavidir. Hele de masumu mağdur kılan bir anlatı söz konusu olunca, soğukkanlılık ortama kesinkes hâkim olmalıdır. Ki, çıkış yolları kestirilebilsin, meselenin özüne vakıf olunabilsin. İşbu “patetik yanılgı” alanından kurtulmak için, tarihsel harmanlaşmayla bugüne vuran *toplumsal*, onu kamaştırıran her türlü duygulanımdan bağımsız olarak ele almak gerekmektedir (Gürbilek 2008, 53). En azından mümkün olduğu kadarıyla... Evet; duygusal eğretilmelere “sınıfsal perspektifi”nde pek yer vermediği doğrudur Marksizmin. Kapital’in soyutlamanın doruklarına varan artı-değer analizi ile “kandan ve ateşten harflerle” yazılı olduğunu söylediği kapitalizm incelemesi, aynı sayfalara dökmüştür. Gaye, tüm eşitsizliği kuşatan bir kavrayış geliştirmektir. Bu yüzden Marx tüm mekanist, belirlenimci, indirgemeci ve idealist anlayışları bir kenara iterken materyalist bir anlayışa sahip çıktığını göstermiştir. Böylelikle bir ucu nedenselliği yadsıyan bir iradeciliğe diğer ucu iradeyi azımsayan bir nedenselliğe uzanan sağ ve sol “sapma”lara da karşı gelmiş oluyordu (Foster 2001, 21).

Refleksiyonun her momentinde mutlak olan rölatif olanı ezip geçerek fenomenleşir. Bu noktadan hareketle 19. yüzyılın ikinci yarısı ile birlikte kapitalizmde iki gelişmenin belirginlik kazandığı söylenebilir. Bunlardan ilki sermaye sınıfının kendi iktidarının yerleşiklik kazanması yönündeki çabasıdır. Bir diğeri ise işçi sınıfının tarih sahnesine bağımsız bir siyasi aktör olarak ilk kez çıkmasıdır. Bunlar sermaye sınıfının toplumsal hayatı sadece ekonomik değil siyasi ve sosyal olarak

da düzenlemesini zorunlu kılmıştır. İşte bu iki gelişmeyi öncesiyle ve sonrasıyla feminist neşriyata katan, Marksist feminizm olmaktadır. Bu, liberal feminizmin formel eşitlik arayışına açıktan bir karşıtlığı içermektedir. Liberal feminizmin kadın mücadelesini geçirimsiz bloklar olarak varsaydığı “özel alan/kamusal alan” ayırımına sıkıştırması karşısında Marksist feminizm, olup bitenleri kavrama noktasında başlıbaşına ve yepyeni bir açılım geliştirmiştir (Çaha 1996, 165- 166). Bu açılımın ilk özelliği, özel ve kamusal alan ayrımlarını silikleştiren bir kolektif mücadele içermesidir. İkincisi ise kadının konumunu, içerisinde bulunduğu toplumsal koşullarla birlikte değerlendirerek diğer hak arayışlarıyla rezonans kurabilmesinin önünü açmasıdır.

Marksist feminizm, kadının toplumdaki konumunun tarihin gelişim seyri içerisinde üstlenmek zorunda kaldığı/bırakıldığı türev rollerden ötürü zedelendiği iddiasında bulunmaktadır. Bu iddiayı destekler nitelikte olacak şekilde, zaman içerisinde kadının üretim alanından dışalanarak üreyim alanına hapsedilmesi söz konusu olmaktadır (Hartmann 2006, 8-11). Ev, kapatma mekanizmalarından kadına düşen parçayı oluşturmakta, toplumsal olan’dan kişisel olan’a dönüş yaşanmaktadır. Bu ister istemez politik mücadelede de bir alt segmente geçiş, ekonomik pozisyonlarda da bir güç yitiriş anlamına gelmektedir. “Nesne! (...) İnsana kendi dışındaki nesnel dünyaya inanmayı her şeyden çok üreten, ve sadece insanı bir nesne durumuna getirmekle kalmayıp, hatta nesneyi bile bir insan durumuna getiren o sevgide etten kemikten bir Şeytan vardır” (Marx ve Engels 1976, 38). Ve bu aynı zamanda egemenin patriyarkal yüzlerinden sadece bir tanesidir. Kadın erkek ilişkilerinin kurumsallaştırıldığı bir yapı olarak aile de, bir mikrokozmos olarak makrokozmosla (kapitalist üretim ilişkileri) paralelizm taşımakta, kapitalizmin mahfilleri içerisinde yer edinmektedir (Zetkin 2000).

Marksist Feministlere göre kapitalizmde kadına yönelik baskı, belki de hiç olmadığı kadar dizgeli bir şekilde sahiptir. “Gerçek yaşam (primum agens)ın üretimi ve

yeniden üretimi” momentinde kadın ekarte edilerek toplumun iktidar dizekleri (hiyerarşileri) içerisinde en altta bulunmaya başlamıştır. Ne var ki Çelişkinin başat (*principal*) yönü bellidir; şeylerin özdevinimine paralel olarak sınıfların dinamik karşı karşıya gelişleri yeni toplumsal ilişkilerin önündeki tıpacı açmaktadır. Devrimci durum ve akabinde devrim sınıflı toplumların bir sınıfın gelişmesinin bir diğerinin gerilemesi pahasına olacağı yollu tasarımı ortadan kaldıracaktır. Alexandra Kollontay’a “Marksist dünya görüşüm bana tam bir açıklıkla, kadının özgürlüğe kavuşmasının ancak yeni toplum düzeni ve başka bir ekonomik sistemin zaferi sonucu gerçekleşebileceğini gösteriyordu” dedirten de budur (1992, 17). Lenin’in söylemiyle “Çünkü kamusal hizmette, miliste, politik yaşamda kadınlara yer vermeksizin kadınları o uyuşturucu ev ve mutfak havasından çıkarmaksızın hiçbir gerçek özgürlük güvenceye bağlanamaz. Sosyalizm şöyle dursun demokrasi bile kurulamaz” (Zetkin 1979, 152).

Marksist feminizmi, patriyarkayı özgül bir sömürü formu olarak görüp kendi içinde tahlil etmeye çalışanlara karşı kapitalizmle eklemlenmiş bir biçimde var olan bir yeniden üretim biçimi olarak görenler oluşturur. Bu doğrultuda kadın meselesinin gerçeklik tarzlarının matrisini meseleyi mülkiyet problematiğine tercüme ederek çıkarmaktadır. Bu bağlamda insanlık tarihinde ortaya çıkan her olguyu irdelerken yaptığı gibi, kadın sorununda da iki belirleyeni daima göz önünde bulundurmaktadır. Bunlardan ilki, sosyal bir varlık olarak insanın tarih serüvenine bakarken neye yanıt arandığıdır; ikincisi ise insanlığın tarih serüveninde belirleyici bir motor gücün ve doğrultunun olduğu genel kabulüdür. Marksist feminizm kadın sorununa yaklaşımda da bu iki belirlenimi merkeze koyarak akıl yürütmektedir. Bu bütünlüklü çözümlene sayesinde kadın sorununu insanlık tarihi içerisinde yerleştirmek olası ve olanaklı olur. Bu çerçevede Marksist feminizm, cinsler arasındaki asimetrik iktidar ilişkisini sınıflı toplum yapısında aramakta; kadını nesneleştirilenin, radikal bir öteki konumuna büründürenin sınıflı toplum olduğu

tespitinde bulunmaktadır (Popova 2000).

Marksist feminizm, patriyarkayı içerisinde yaşanan toplumun kendi somutlukları ile tahlil etmektedir. Bu yüzden erkek egemenliğini sınıflı toplumlardaki nesnel/maddi temele dair sistematik bir irdelemeye tabi tutmakta, kadın sorununun ancak böylesi bütünlüklü bir çözümleme içerisine yerleştirildiğinde somut bir anlam ve mücadele başlığı niteliği kazanacağına ısrar etmektedir (Acar-Savran 2008, 15). Bir diğer ifadeyle kadın üzerindeki baskılama kadın ile erkek arasındaki ikili ve yahut çoklu ilişkilerde değil, daha geniş açıklama çerçevelerinde aranır. Bu minvalde Marksist feminizm, kadın meselesini detaylandırırken bir yapı olarak kapitalizme ve onun nesnel kategorileri arasındaki eşitsiz ilişki dolayımına başvurur (Jaggar 1988, 211). Marksizmin insan pratiğine yönelik beslediği “özgürleşimci (*emancipatory*) ilgi” insanda olanaklı olanın politikası yapmaya soyunduğunun göstergesi olmaktadır (Mannheim 2009). Bir başka ifadeyle üretim güçlerinin ve doğa üzerinde insanın güçlenişinin gelişiminde yatan içkin (*immanent*) tarihsel bir potansiyel vardır; bu potansiyele itki sağlamak üzere Marksizm feminizm sınıfın rengini koyulmaktadır (Benhabib 1986, 3).

Marksizm, toplumsal devinimin hemen her kertesini “ekonomik” araçlarla analiz eder. Bu bağlamda da kadına yönelik baskı ve sömürüyü sınıfsallık ilişkileri ve bu ilişkiselliğin “çelişkili” niteliği dışında değil, aksine tam orta yerinde tanımlar. Bu Marksizmin meseleler arasındaki ilintiyi doğru kurmak için düzeltici bir epistemolojik müdahale olarak okunabilir. Ancak bununla da kalmaz, ister pre-kapitalist isterse de kapitalist formasyonlarda olsun, devralınan ya da arta kalan nesnellığı devrimci bir tarzda değiştirme yönünde de yörünge izler. Bu, onun verili nesnellikle barışık ol(a)mayan yapısıyla da açıklanabilir. Dolayısıyla itki ile ileriye doğru itilimi eş anlamlı olarak gerçekleştirir (Bryson 1992, 135). Marksist feminizm, toplumsal dekadansa karşı mücadelede tekil ve dağımıklığı aşmak üzere yolları birleştirme siyaseti gütmektedir. Egemen sistemin dayanaklarını oluşturan

çıkarlara zarar vermeden elle tutulur herhangi bir iyileşmenin sağlanamayacağı önkabulünden hareket eder. Gerçi bu yargı, Karl Marx'ın Fransa'da İç Savaş isimli çalışmasında dökümünü yaptığı gibi bir önkabul olmaktan çıkmıştır. Çünkü proletarya, burjuva cumhuriyetinin içinde, kendi durumundaki en küçük bir iyileşmenin bile bir ütopya olarak kalacağı ve bu ütopyanın, onu gerçekleştirmek istediği anda bir suça dönüşeceği gerçeğini Haziran 1848 mağlubiyetiyle tecrübe etmişti (Marx 2009, 35). Bu çıkarlara zarar vermenin öncelikli yolu ise huzurcu evren görüşünden uzaklaşmaktan geçer.

Kendisini 'fraternité' türünden kardeşleşme/kardeşlik sloganlarında dışa vuran huzurcu evren tasarımı, sınıf karşıtlıklarından huzurlu bir uzlaşma ve çelişen sınıf çıkarlarının "bugünden" ve "buradan" duygusal bir şekilde uzlaştırılması anlamlarına gelir. Bu uzaklaşmanın önüne geçmek üzere, çelişkinin "bin bir çeşidi"ni perdeleyen ve gizleyen söylem örtüsünü tam orta yerinden yırtmak gerekmektedir.⁸ Bu gereklilik ancak "toplumun devrimci çıkarlarını üzerinde toplayan bir sınıfın ayağa kalkışı" ve "kendi devrimci etkinliğinin içeriğini ve malzemesini doğrudan doğruya kendi durumunda bulması" ile karşılanabilir (Marx 2009, 20). Bir sınıfın ayağa kalkışı, kapitalizmin nihai aşamasında Lenin'in örgütlenme modeli ile yeni bir iskelete kavuşmuştur. Leninist örgüt modeli gelişmiş, bu modelin temel sütununu oluşturan parti ve partili siyaset yirminci yüzyıl Marksizmine yeni kanallar açmıştır. "Parti, geniş kadın kitlelerinin... Parti ile temasını sağlayan ve onları kontrol altında tutan organlara sahip olmalıdır" ki; böylece dışarıya doğru genişlemeci ve içeriye doğru derinleşmeci bir strateji geliştirilebilir (Cliff 1981, 163).

Buradan hareketle Marksist feministler partiden ayrıksı bir kadın hareketi konusunu toptan reddetmekte, onun yerine parti bünyesinde kadın nüfusunun bilinçlilik düzeyini yükseltme sorumluluğunu üstlenecek uygun organlar geliştirmeyi önermektedir (Kollontay 1986, 73). *Lenin Ne Yapmalı* isimli çalışmasında parti

⁸ Marx bir başka pasajında bunu "konu dışına çıkmalar" (*digressions*) şeklinde ifade eder.

modeline teorik ve kognitif bir çerçeve çizmiştir. Bu çerçevede parti, somut düzeyde örgütlenme-taşınmış bilinç-soyut düzlemde bilinç süreçlerinin ana halkasını teşkil eder. Parti ile teşhizatlanmış sınıf, nesnel ve niceliksel olandan öznel ve niteliksel olana “sıçrayacak”, erkekliğin müesses nizama içkin iktidar ilişkileriyle kesiştiği tüm eksenlere karşı hem nesnel hem de öznel karşı koyuşun tarafı olacaktır (Lenin 2011). Sınıfa mündemiç gizil gücün dışarıya çıkacak, siyasal devrim ile toplumsal devrim öndelenecek, “var olan”dan çıkıp “mümkün olan”a doğru yol alınacaktır. Dolayısıyla “şimdi” daha az verili kırılacak, “yarın” daha çok verilecektir (Diken 2013, 162).

Öncelikle Leninizm, Lenin’in “çünkü teori, pratiğin ileri sürdüğü soruları yanıtlamalıdır” ifadesinde cisimleştiği üzere teori ile pratik arasındaki ilmeği örmüştür. Praksis bütünlüğü sayesinde barikatın ardındaki yeryüzü ‘kamusu’nun ayrılmaz bir parçası olmuştur. İkinci olarak Leninizm, kendiliğindenlik teorisinin eleştirisi üzerinde yükselir. Böylelikle mutlak nedensellik düzleminin yok saydığı kolektif iradeye kapı aralarken, devrimci dalganın sıçrayış yapmasına olanak sağlayan enerji birikimini garanti altına alır (Lenin 1976). Kendiliğindenliği sınıfın en geri mevzilenme girişimi olarak okuyan Lenin, politik alana taşıdığı “parti” ile yeni bir iktidar kipi yaratmıştır; Avrupa solunun tüylerini ürpertmek pahasına söyleyecek olursak ‘proletarya diktatörlüğü’nü. Tüm boyutlarıyla Bolşevik Devrimi’nin (öncelikli bir politik devrim) aurasına sinen işte budur. Leninist terminolojiyle söylersek parti, kendiliğindenliği yolundan döndürecek olan politik aktör, “tarihin kaybedilmemesi gereken bir halkasıdır.” Eric Hobsbawm’ın deyimiyle yirminci yüzyılı parti fikriyatının revaçta olduğu bir yüzyıl olarak görmeyi sağlayan da budur, Sovyetler Birliği Komünist Partisi ve onun çeperinde yarattığı iktidar titreşimi (2006 122). Bunu en sarıh anlamıyla yaşama kılavuz olabilecek “ethica”-lardan birisinin yaratımı şeklinde görmek, insani bir yaratım olarak tanımlamak mümkündür. Nitekim Karl Marx’ın On Birinci Tez’i ile işaret ettiği şey tam da budur (Hobsbawm 2014, 256).

Tarihsel materyalizm “yabancılaşma” ve “praxis” olmak üzere iki temel merkezeli kavram üzerine kuruludur (Cevizci 2002, 687-689). Yabancılaşma, bir yapı olarak kapitalizmin insanal yaşamın olumsuzlanması olduğunu gözler önüne seren temel açıklama çerçevesi iken, praxis, geçmişin bütün tortularını kendi rasyonelitesine katkı eden kapitalizmde tozu dumanı kaldıran “gerçek devinin”i imlemektedir. Gerçek devinin ana bileşeni, eleştirel bir eleştiri olmakla birlikte pratiktir de. Marksist feminizme göre kadın sorununun çözülebilmesi öncelikle bu soruna kaynak teşkil eden özel mülkiyetin ortadan kaldırılması ile mümkündür. Tersten bir ifadeyle, kadın meselesi salt ideolojik-hukuksal-politik düzlemde kazanılacak mevzilerle çözülemeyecek derecede kökleşmiş bir sorundur. Bu bağlam içerisinde kadın sorununa dair mücadele başlıklarının da işçi sınıfının kurtuluş mücadelesi ile ilişkilendirilebildiği ölçüde anlamlı bulunduğu söylenebilir (Bebel 2013). Nihayetinde dişil özneliğin bu sistem dâhilinde gerçek manada dillendirilip dillendirilemeyeceği sorunu karşısında sistem dışını işaret eden bir bakış açısına sahiptir. Hatta daha da ötesinde Marksist feminizmin sistem dışında tekleşme gayesi güttüğü de söylenebilir. Böylece düzen güçleri ile düzenin kısıtlarına bağımlı olmadan mücadele yürütülecek, çelişki derinleştikçe sosyalist devrime giden süreç daha da ivme kazanacaktır.

Marksist feminizme yönelik temel eleştiri çerçevesi, Marksist terminolojinin “cinsiyet-körü” olduğu iddiası üzerine kuruludur. Kapitalist üretim ilişkisini ister bir yapı isterse de bir oluş-işleyiş şeklinde ele alınsın, Marksist kavram setlerinin herhangi bir cinsiyetçi renk taşımaması, bir başka ifadeyle teorinin “gri”liği eleştiri konusu edilmektedir. Sadece Marksizm de değil, genel olarak akademik biliş tarzlarının deontolojisini (meslek ahlakı) steril ve renk vermez terimlerin oluşturması da bu çevrelerin kabul eşliğinin altında kalmaktadır. Bu yüzden “klasik bilgi üstatları” ve bu üstatların nesnel tasavvurlarına karşı “bir tutam saç” imgelemine ısrarla öne çıkardıkları görülmektedir. Bunun dışında Marksist feminizme yönelik

**Sosyalist feminizm:
ataerkillik/patriarşi,
sorumlu bireysellik ve
burjuva örgütlenme
modeli**

ikinci bir eleştiri ise, kadının kurtuluşunu devrimci fütühat diline raptiyeleyemeye şerh koyması şeklinde belirir. Marksizmin “kadın” mevzusunu sınıfsal perspektif uyarınca ele alması ve devrime “mesiyanik titreşimler” atfetmesi kadının pek de vaktinin olmadığından hareketle reddedilmektedir.

Sosyalist feminizm 1960’ların ‘yeni’ toplumsal hareketlerinin açtığı furyaya paralel olarak klasisist ve ortodoks eğilimlerin mutlak eleştirisi üzerinden bir konumlanışa tekabül etmektedir. Bu pozisyon bazen Sosyalist gelenekle polemikvari bir sürtüşme, çoğu zaman da Lenin’den sıyrılıp Marx’a rûcu etme şeklinde hâsıl olur. Sosyalist feminizmin kendi jeneriğinin ayrılmaz bir parçası olarak “Marksizmle olan ama Marks’la olmayan bir kopuş” söylemi bunun en damıtık ifadesini oluşturur. Leninizmi “eski berbat bir yörünge” olarak kodlayan, partili siyasetin tüm harfinden alerji kapan böylesi bir tutum ister istemez komünalist esaslardan kopulduğu, bireysel potansiyellere yönelik tasarımlara bel bağlandığı, bu sağ ‘sapma’nın da ‘volantarist şevkin tükenişi’yle argümente edildiği durumsal bir siyasetin akretipini oluşturur (Rowbotham 1984, 68). Öyle ki Leninizm karşıtlığı sosyalist feminizmin varoluş ritminin nirengi noktasını teşkil etmektedir. Bunu Sosyalist feminist neşriyatta geliştirilen Leninizm eleştirisinin anti-Leninizme düştüğü örneklerde görmek mümkündür. Sosyalist feminizm Leninizmle rabıtayı hiç derecesine indirmekle kalmamakta; sosyalizm ile Leninizm arasındaki bağıtsal ilişkiyi ihmal edilebilir bir noktaya çekme çabasına girmektedir.

Peki, sosyalist feminizmin tezleri nelerdir? Leninizmin teori ile pratik arasındaki yüzyıllık kaybı oluşturan birliği yeniden kurmasına ne tür bir karşı tez geliştirmiştir? Öncelikle şunu söylemek gerekmektedir; Sosyalist feminizmin ne olduğu ve nerede durduğuna yönelik literatürde anlaşmazlık söz konusudur. Sosyalist feminizm “Marx, Freud ve Wollstonecraft gibi isimlerin ötesinde evrimsel bir sıçrayış” olarak görülebildiği gibi hoşnutsuz feministlerle kadın sosyalistlerden müteşekkil bir alaşım şeklinde de değerlendirilebilmektedir. Benzer bir şekilde sos-

yalist feminizmin, radikal feminizm ile Marksist tahlilin sentezinden ortaya çıkan bütüncül bir yaklaşım olduğuna yönelik savunular da söz konusudur (Eisenstein 1999, 196-197). Ezcümle karşımıza bir bireşim çıkmaktadır; Barbara Ehrenreich bu bireşimi “feminizmin sosyalist feminist bir alt kategorisi” (*a socialist feminist kind of feminism*) ve/ya “sosyalizmin sosyalist feminist türü” (*a socialist feminist kind of socialism*) şeklinde kavramsallaştırır (1976: 17). Bu kafa karışıklığını giderebilmek için sosyalist feministlerin kendilerine yönelik “haklılaştırımı” ile ötekine yönelik saldırısını iyiden iyiye analiz etmek gerekmektedir.

Tekrar etmek pahasına da olsa Sosyalist Feminizmin günceli gündelik yaşayan “yeni toplumsal hareketler” konsepti içerisinde değerlendirilebileceğini söylemek gerekmektedir. Bu konseptin içerisinde değerlendirebileceğimiz diğer yeni açılımlar gibi, Sosyalist feminizm de kendi klasik köklerinden (Marksist feminizmden ve onun geleneksel kuramsal açılımlarından) kesin olmayan bir kopuşa denk düşmektedir. İlk aşamada Marksist feminizm, Alan Touraine’in dediği üzere *demode* kabul edilmiş, bir “grand theory” üretmenin külfeti bu kopuşun mutlak boyutlara ulaşmasını engellemiştir. Bu yüzden güncel analizlerde görülen farklılaşmaya tarihsel analizlerde rastlanmamaktadır. Bu tavır (başta Marksist feministler olmak üzere) geçmişte mücadeleler göstermiş feminist akımların ve kadın hakları savunucularının, fiziksel ve cinsel şiddetle birlikte her türlü ayrımcılığa yönelik sorunları siyasal ortama taşıyarak somut başarılar elde etmesine rağmen artık izledikleri yol ve yöntemlerin geçerliliğini yitirmiş olduğu tespiti ne dayanmaktadır (Touraine 2007, 29). Örneğin Leninizm ve Troçkizm kadının öz-etkinliğini sınırlayan iki devasa heyula imgesiyle anılmaktadır. Ortodoksinin “disiplinli” formülasyonlarına karşı kadının özsel niteliklerine bel bağlayan bir tarz geliştirilmektedir (Rowbothom 1984, 66). Artık söz konusu olan, kadının, kadın olarak, kadın tarafından özgürleşimine kapı aralayacak yeni açılımlardır. “Sorumlu bireysellik” şeklinde özetlenebilecek bu açılımlar kadının, kadın kimli-

ği üzerindeki baskılı duruşunu ifade etmektedir (Touraine 2007, 68).

Endüstri toplumundan endüstri sonrası topluma, modern toplumdaki postmodern topluma geçiş olarak tanımlanan bu süreç toplumsal hareketler bakımından da yeni kavramsallaştırma ve tanımlamaların yapıldığı bir dönem olmuştur (Calhoun 1993). Yeni toplumsal hareketlerde karşımıza çıkan siyasal alan tanımları, hareketlerdeki aktörleri ve hareketlerin örgütlenme yapıları 20. yüzyılın modern toplum projesinin ve klasik aktör-örgütlenme formlarının ötesine çıkmıştır (Çetinkaya 2008, 33-34). Toplumsal ilişkileri kolektif kimliğin inşa edildiği bir ilişkiler yumağı olarak kodlayan Yeni Toplumsal Hareketler, klasik yaklaşımların tümünden değişimci ve saldırgan taraflarına karşı öbek öbek değişim ve savunmacı karakteri ön plana çıkarmıştır (Buechler, 1995). İşte Sosyalist feministler de, ister teorik derinlikten yoksunluğundan isterse de pragmatizm unsurundan kaynaklı olsun, nesnelliğin sağa kayışını kendilerinin de sağa kayması yönünde bir politik mesaj olarak değerlendiren pek çok yeni toplumsal hareketten birisini oluşturmaktadır.

1960'lı yıllar kuramsal alanda genel olarak kopuşun kristalize olduğu zamansal kümelenmeyi ihtiva eder. 1968'in yeni devrimci dalgası pek çok çevrede olduğu gibi Marksist toplumda da yeni tavır alışların önünü açmıştır. Özellikle yeni devrimci dalganın kendiliğinden getire(bile)ceği politik biçimler ün kazanmıştır. Böyle bir biçimlenişte kimi örgütlü kişilerin geleneksel parti yapısından duyduğu hoşnutsuzluğun derin etkisi yatmaktadır. Üstelik 68 hareketi, içerdiği spontane gelişim çizgisiyle kendiliğindenliğin bir örneği olarak yakın tarihte yerini alması "kendiliğinden" devinime yönelik olumlayıcı bir atmosfer doğurmuştur. Böylesi bir konjonktürde yerleşik parti yapılarının aşıldığı minvalinde aceleci tezlere türemesi olası olmaktan çıkmış, "olanak"a ve gerçeğe dönüşmüştür. Görülebileceği üzere mesele sınıfsal ayrışmaların, esasa ve ufka dair ortaklaşmanın önünde engel olup olmadığı noktasında yoğunlaşmaktadır. Sınıfları zıt vektörlere sahip –en az- iki blok olarak "soyutlama" unsuru yapan Marksist feminizm bu bakımdan

geçirimsiz blokajlar öngörmektedir. Buna mukabil “yeni toplumsal hareketler” familyasının üyesi olan Sosyalist feminizm, empati ile diğerkâmlık öğelerini ön planda tutarak sınıfsal bilinç dışı bilinç uğraklarına göndermede bulunur. Dolayısıyla sosyalist feminizm bütün sınıfların kadınlarının somut olarak elele vereceği, vermesi gerektiği zaviyesinden hareket etmektedir. Kaldı ki, bu surette boy atacak olan kadın hareketi, tüm ezilen toplumsal gruplar ile dirsek teması kurarak politik olan’a baskılı bir ifade verebilecektir. Cephe politikasından ziyade tanımlı bir hiyerarşisi bulunmayan platform politikasını önüne koyması bundandır (Rowbotham 1984).

Sosyalist feminizmin Marksist feminizme yönelik temel eleştiri dizgesini altı şekilde maddeleştirmek mümkündür. Bunlardan ilki Marksizmin bir bütün olarak mekanik bir determinizm ve ekonomizm ile sakat olduğu şeklindedir. İkinci eleştiri, Marksizmin kadınların tekil ve öznel deneyimlerini göz ardı edecek derecede büyük boy teori (grand theory) olduğu iddiasıdır. Üçüncüsü, Marksizmin kadın meselesinin özgül ağırlığını yok saydığıdır. Dördüncüsü, Marksizmin erkekler tarafından kodifiye edildiği, dolayısıyla satır aralarında pekâlâ erkek egemen zihniyetin serpiştirilmiş olduğu/olabileceğidir. Nihayet sonuncusu da cinsiyetçiliğin reel sosyalizm deneyiminde tam manasıyla ortadan kaldırılamadığı üzerinedir (Naiman 1988, 31-36). Böylelikle de Marksist feminizmin “kolektif kardeşlik” söylemi ile kişinin kişisel haysiyetleri arasında “tehdikâr bir ilişki” olduğu iddiasından hareketle, “birey” olarak kalmayı ve davranmayı yeğleyen “kadın”ı açmaktadır (Holmstrom 2002, 2).

Bununla birlikte sosyalist feminizm, kadın üzerindeki baskılama mekanizmasının güncel (kapitalizm) ve genel (patriarka) içerisinde olmak üzere iki katmanlı olduğu kanısındadır. Her iki yapının, eril düşüncenin ve patriarkanın teşekkülünde iktisadi, içtimai ve siyasi yapının belirleyiciliği temel almaktadır. İşyeriyle evin, meta üretimiyle ev işinin ayrışması kadının omuzlarına “ikili yük” (*double*

burden) yüklemiştir (Tura 1998, 123). Karşılıksız emek gücünün sonuna kadar seferber edildiği bir aile mekânı ile karşılığının ne derece elde edilebildiği şüphe götürmekle birlikte kadının cinsiyete dayalı işbölümünden bir türlü paçasını kurtaramadığı bir kamu(sal) alan(ı) bu iki kademeli sömürünün birbiriyle bitişik, içsel bağıntıları bulunan iki uzamını oluşturur (Molyneux 2008, 123). Lakin bu uzamlardan hangisinin daha vurgulu bir ifade edeceğinin kestirilmesi mümkün değildir. Zira patriarka meselesinin sınıf ilintilerinin ötesine geçme pahasına ön plana çıktığı örnekler söz konusudur (Smith 1977, 25). “Erkekler arasında kadınlara karşı bir ittifaktır” jargonundan “erkekler, kadınların üstündeki denetimlerini sürdürmek için birbirlerinden destek alırlar” söylemine değin bir dizi söylem Sosyalist feminizmin Marksizm (Marksist feminizm) ve onun eytişimsel (diyalektik) yönteminden geri dönüşsüz bir kopuş olduğunu gösterir (Harding 1981, 143).

Sosyalist feministler, reel sosyalizmin tek başına patriarşiyi sona erdirme konusundaki yetersizliklerle malul olduğunu iddia etmektedir.* Özellikle Küba ve Çin örneklerinden hareket edilmekte, kadının toplumsal üretimdeki rolünü değiştirme çabasının ete kemiğe bürünmediği veyahut da bürünmediği söylenmektedir (MacKinnon 1982, 523). Sosyalist feministler 1970’lerde reel sosyalist pratiğin başarısızlıklarını Marksizme, onun da içinde Leninizme tahvil etmiş, çok değil, yirmi yıl sonra sosyalist tecrübesinin çöküşünü Marksizme izafe etme gafletine düşmüştür. Gaflet; zira saiklerine, sebeplerine ve sonuçlarına bakılmaksızın Leninizme dokundurmak en nihayetinde Marksizmi kimi fay hatları üzerinden –yıkmasa bile- sarsmak manasına gelmiştir. Yıkma kısmı, “tarihin sonu” teziyle müjdelenen yeni zamanlara bırakılmıştır.

Peki, sosyalist feministlerin alternatif “söylem”i nedir, alternatif politik mücadele kanalları nerededir? Sosyalizmin “cephe” siyasetinden uzaklaşarak bir “ortak platform” politikasına yönelmişlerdir. Erkeklik ve onunla örtüşen iktidar formlarıyla tartışıla gelmiş bağlamlardan farklı olarak mücadele tarzı sosyalist feminiz-

⁹ Detaylı bilgi için bkz. Davin (1974) ve Curtin (1975).

min ilk iddiasını oluşturur. Bu iddia, Leninizmin tezleri üzerinden “antici” tezlerle çatallanmış, teorik bir derinliğe olmasa bile, genişliğe sahip olmuştur. Bir çırpıda söylemek gerekirse, sosyalist feminizm siyasal devrim yerine iktidar perspektifini içermeyen muhalefet potansiyelini önceleyen, Ortodoks –partili- formülasyonlara dayanmaz. Tersine, farklı zaviyelerden müteşekkil ortak platform politikalarına uzanan, partinin içeriye yönelik pedagojik-eğitsel yüzü ve bunun gereksindiği disipline karşı mozaik tipi platformun esnekliğini, eşgüdümünü ve “demokratik”liğini sırtlanan bir “tezler-antitezler” silsilesine dayandığı söylenebilir.

Sosyalist feministler Leninist örgüt modellemesinin hiyerarşik, toptancı ve aşırı merkezi olduğuna yönelik eleştiri geliştirmiş; bunun yerine esnek, eşgüdümlü ve demokratik yeni modellemede bulunmuştur. Bu model esasında değerlendirdiğimizde Sosyalist feministlerin, “Cephe” somutluğuna dayalı klasik sınıf kompozisyonlarını veri almaktan vazgeçen, sınıf politikasının bittiğini ilan ettiği yerde bireye ve kadın olarak bireyin potansiyeline ilişkin tasarımlamalar geliştirmeye başlatan bir “sağ sapma” olduğu söylenebilir. Bununla birlikte Sosyalist feministler, tamgücü, mutlak iktidarı amaçlamayan bir muhalif konumu beslemekten yanadır (Wainwright 1984, 16). Çünkü muhalefet potansiyelinin, demokratik güçbirliği temelinde tahkim edilebilmesinin çok daha kolay olacağı kanısını temel almaktadır. İktidar ilişkileri bütünselliği içerisinde girmemeye özen gösteren böylesi bir tavrın, sınıfsal kökenler üzerine oturmayan tüm ezilen toplumsal gruplar arasında dirsek teması kurularak pekişeceği üzerinde durulmaktadır (Rowbotham 1984, 15).

Ezcümle Sosyalist feminizm, pratiğin, özellikle de siyaset pratiğinin teorik soyutlamalara her zaman dışsal kalma ihtimalini, teoriyi hiç edercesine gerçekleyen bir tavır oluşturmaktadır. Sosyalist feminizm özelinde karşımıza çıkan teorik modifikasyon, meydanı “bir yandan yeni hareketleri önemsemeyen bir “işçilik”den, diğer yandan da akademik Marksistler arasında bir pratik biçimi haline gelmiş,

anlaşılması güç yüksek teori”den kurtarma çabası olarak takdimini yapmıştır (Rowbotham 1984, 46). Bir diğer ifadeyle Sosyalist feminizm, kadın emeğinin özgülüğünde olduğu gibi kadın üzerindeki sömürünün dizgesel niteliğine de kör kaldığını iddia ettiği klasik Marksizm eleştirisiyle irtifa kazanmaktadır. Bu bakımdan Sosyalist feminizmin, siyasal alanda yeni bir işleyiş-eyleyiş tarzının imkânına asılan bir kırılma denemesi olduğu söylenebilir.

Sonuç

Sınıflı toplumları somut bir konfigürasyon olarak ele aldığımızda, kadın-erkek meselesinin iktisadî olanla iktisadî-olmayan, niceliksel olanla niteliksel olan, empirik olanla normatif olan arasındaki gelimli gidimli bir mevzu oluşturduğu söylenebilir. Ya da tersinden; söylemi, ama daha çok söylemi içereyken eylemi şartlayan kadın-erkek eşitsizliği ancak sınıflı toplumların bütünselliği içerisinde inceleme konusu yapılabilir. Klasik Marksizme ve/ya Marksist feminizme göre sınıfın kendi bilincini gerçekleştirme yollarının başında eylem gelir. Kitleler bilinçlerini eylemleriyle gerçeklik haline getirirler. Bu nedenle bilinçli çekirdeğin mücadelesinin ana ekseni sınıfı kendi sınıf bilinci doğrultusunda hareketlendirebilmektedir. Hâsılı Marksist Feminizm Marksizmi, temelde gerçekleşme düzeyinde ele alınabilecek bir dünya görüşü olarak açıklamakta, bir hareket ideolojisi olduğunu kabulünden hareket etmektedir.

Marksist feminizm insana, toplumsal düzene ve düzenin tarihsel gelişimine bütünden bakmakta, eytişimsel (diyalektik) perspektifle mevcut durumu olumsuzlamaktadır. Bu olumsuzlama ise buyrultusal (keyfi) değil, aksine nedensellik düzleminin güdülediği ölçüde irade yüklü ve belirgin rotalı olabilmektedir. İşte tam da bu noktada mülkiyetçi problematik ve onun bağrında yer edinen sınıf olgusu, maddi ve manevi zeminde cereyan eden diğer sorunları kendi yörüngesine çekebildiği nispette bugünü ve yarını belirleyici olmaktadır. Marksist feminizm için kadın hususu ortada kör düğüm duran sınıfsal gündemin bir parçası olarak okunmaktadır. Dolayısıyla Marksist feminizm mevzu kadın olduğunda da mese-

lenin sınıfsal içeriklerinden arındırılarak anlaşılamayacağı noktasından hareketle kadınları işçi sınıfının saflarına davet etmektedir. Çünkü sınıf üretimin sosyal niteliği ile mülkiyetin özel niteliği arasındaki çelişkiyi çözecek ve kadını baskılayan tarihsel sömürü ilişkisini yerle yeksan edecektir.

Bununla birlikte Sosyalist feminizm sınıfsal bir karşılaşma, ilişkilendirme ve irtibatlanma hususunda geriye çekilmektedir. Hatta daha da ötesinde kadının, işçi sınıfının yörüngesine çekilmesine karşı çıkarak solun mantıksal çerçevesinin belli ölçülerde dışına çıkmaktadır. Bu karşı çıkış ise daha derinlerde yatan farklılaşma ile yerleşiklik kazanmaktadır. Bu çatallanmanın en önemli kısmı sosyalist feminizmin kadın meselesini salt kapitalizm analiziyle sınırlandırmamasında, toplumsal cinsiyet konusunda derinlikli analizlere de başvurmasında yatmaktadır. Bu minvalde kapitalizm eleştirisinin, Sosyalist feminizm için Marksist feminizmle hem ilişki kurmak hem de farklılığı ortaya koymak için kullanıldığı söylenebilir. Yine kapitalizm ve en az onun kadar önemli olduğunu varsaydığı ataerki yapı gündeme taşınmaktadır. Bir başka ifadeyle eril zihniyet sadece kapitalizmin koşulladığı bir gerçeklik olmamakta, toplumsal olarak üretilen, toplumun çeşitli ‘mahal’lerine (locales) yedirilen pek çok katmanlı yapıyı oluşturmaktadır. Dolayısıyla sorun iki düzlemde değerlendirilmektedir; çözüm de paralel bir şekilde iki zeminde sürdürülecektir.

Kaynakça

- Acar-Savran, Gülnur ve Nesrin Tura-Demiryontan. 2008. *Kadının Görünmeyen Emeği*. İstanbul: Yordam Kitap
- Acar-Savran, Gülnur. 2009. *Beden Emek Tarih: Diyalektik Bir Feminizm için*. İstanbul: Kanat
- Badia, Gilbert. 2002. *Sınırsız Feminist Clara Zetkin*. İstanbul: Pencere Yayınları
- Bebel, August. 2013. *Kadın ve Sosyalizm*. İstanbul: Agora Kitaplığı.
- Benhabib, Seyla. 1986. Critique, norm and utopia. *A Study of Foundations of Critical Theory* içinde. New York: Columbia University Press.
- Bryson, Valerie. 1992. *Feminist Political Theory*. Londra: MacMillan.
- Buechler, Steven. M. 1995. *New Social Movement Theories. The Sociological Quarterly*. 36 (3), 441-464.
- Calhoun, Craig. 1993. 'New social movements' of the early nineteenth century. *Social Science History*. 17, (3), 385-427.
- Cangızbay, Kadir. 2003. *Sosyalizm ve Özyönetim*, Ankara: Ütopya Yayınevi.
- Cliff, Tony. 1981. *Kadınların Özgürlüğü ve Sınıf Mücadelesi* İstanbul: Ataul Yayınevi
- Cevizci, Ahmet. 2002. *Felsefe Sözlüğü* İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Chodorow, Nancy J., 1978. *The Reproduction of Mothering: Psychoanalysis and the Sociology of Gender*. Berkeley: University of California Press.
- Cioran, Emil Michel. 2011. *Çürümenin Kitabı*. İstanbul: Metis
- Collective, K. 1975. The politics of the family: a marxist view. *Sosyalist Feminist Konferansı* sunuş metni. Ohio, Temmuz 4-6.
- Collective, Red. 1973. *The Politics of Sexuality in Capitalism*. London: Red Collective
- Coontz, Stephanie ve Peta Henderson. 2008. *Sınıflı ve devletli toplumların kökenindeki mülkiyet biçimleri, politik iktidar ve kadın emeği*. Acar-Savran ve Tura-Demiryontan. (der.). *Kadının Görünmeyen Emeği* içinde.
- Curtin, Katie. 1975. *Women in China*. New York: Pathfinder Press.
- Çaha, Ömer. 1996. *Sivil Kadın, Türkiye'de Sivil Toplum ve Kadın*. Ankara: Vadi Yayınları
- Çetinkaya, Y. Doğan. 2008. *Toplumsal Hareketler: Tarih, Teori ve Deneyim*. İstanbul: İletişim Yayınları
- Davin, Delia. 1974. Women in the countryside of China. M. Wolf ve R. Witke. (der.) *Women in Chinese Society* Stanford University Press içinde.
- Diken, Bülent. 2013. *İsyân, Devrim, Eleştiri*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Engels, Friedrich. 1979. *Ailenin, Özel Mülkiyetin, Devletin Kökeni*. Ankara: Sol Yayınları,

- Engels, Friedrich. İnsansı maymundan insana geçişte emeğin rolü. *Marx-Engels Seçme Yapıtlar Cilt 3* içinde; <http://www.kurtuluscephesi.com/marks/emeginrolu.html>, 18 Mart 2015’de erişildi.
- Eisentein, Zillah. 1999. Constructing a theory of capitalist patriarchy and socialist feminism. *Critical Sociology*. 25, (2/3), 196-217.
- Enrenreich, Barbara. 1976. What is socialist feminism?. *Working Papers on Socialism & Feminism* içinde, the New American Movement (NAM).
- Foster, John Bellamy. 2001. *Marx’ın Ekolojisi*. Ankara: Epos Yayınları.
- Galeano, Eduardo. 2014. *Amerika’nın Kesik Damarları*. İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Gimenez, Martha. 1987. Marxist and non-marxist elements in Engels’ views. J. Sayers, M. Evans ve N. Redclift (der). *Engels Revisited: New Feminist Essays*. London: Tavistock içinde.
- Gürbilek, Nurdan. 2008. *Mağdurun Dili*. İstanbul: Metis Yayıncılık.
- Harding, Sandra. 1981. What is the real material base of patriarchy and capital? L. Sargent (der). *Women and Revolution*. Boston: South End Press içinde.
- Hartmann, Heidi. 2006. *Marksizm’le Feminizm’in Mutsuz Evliliği*. İstanbul: Agora Yayınları.
- Hasdemir, Tuba Asrak. Sovyetler Birliği’nde kadının durumu. *Amme İdaresi Dergisi*, Cilt 24, Sayı 3, Eylül 1991.
- Hobsbawm, Eric. 2006. *Kısa 20. Yüzyıl, 1914-1991 Aşırılıklar Çağı*. İstanbul: Everest Yayınları.
- Hobsbawm, Eric. 2014. *Dünya Nasıl Değişir-Marx ve Marksizm Yazıları*. İstanbul: Agora Kitaplığı.
- Holmstrom, Nancy. 2002. Introduction. N. Holmstorm (der). *The Socialist Feminist Project*. New York Monthly Review içinde, 1-13.
- Jaggar, Alison M. 1988. *Feminist Politicsm and Human Nature*. New Jersey: Rowman & Littlefield Publishers, Inc.
- Kelly, Mary, 2014. İmgeleri arzulamak/ arzuyu imgelemek. Ahu Antmen (der). *Sanat/Cinsiyet, Sanat Tarihi ve Feminist Eleştiri*. İstanbul: İletişim Yayınları içinde.
- King, Ross, 2012. *The Judgment of Paris: The Revolutionary Decade That Gave the World Impressionism*. Canada: Doubleday.
- Kollontay, Aleksandra. 1992. *Özgür Bir Kadın Komünistin Otobiyografisi*. İstanbul: Belge Yayınları.
- Kollontay, Aleksandra. 2011. *Marksizm ve Cinsel Devrim*. İstanbul: Akademi Yayınları.
- Laçiner, Ömer. 2007. *Sosyalizmin Bunalımı: Ne Yapmalıydık?* İstanbul: Birikim Yayınları.
- Lenin, V. İlyiç. 1975. *Kadınların Kurtuluşu*. İstanbul: Günce Yayınları.
- Lenin, V. İlyiç. 1976. *Devlet ve Devrim*. Ankara: Sol Yayınları.
- Lenin, V. İlyiç. 2011. *Seçme Yazular-Devrim, Demokrasi, Sosyalizm*. İstanbul: Yordam Kitap.

- Luxemburg, Rosa. 1971. Women's suffrage and class struggle. Dick Howard (der). *Selected Political Writings*. New York: Monthly Review Press içinde, 219-20.
- Mackinnon, Catharine A. 1982. Feminism, marxism, method, and the state: an agenda for theory. *Feminist Theory*. 7 (3), 515-544.
- Mannheim, Karl. 2009. *İdeoloji ve Ütopya*. Ankara: Deki Yayınevi.
- Marx, Karl. 1973. *Grundrisse*. Penguin Books.
- Marx, Karl ve Engels, Friedrich. 1976. *Kutsal Aile ya da Eleştirel Eleştirinin Eleştirisi*. Ankara: Sol Yayınları.
- Marx, Karl vd. 1977. *Kadın ve Marksizm*, İstanbul: Öncü Kitabevi.
- Marx, Karl. 2009. *Fransa'da Sınıf Mücadeleleri (1848-1850)*. İstanbul: Yazılama Yayınevi.
- Marx, Karl. 2011. *Ekonomi Politikasının Eleştirisine Katkı*. Ankara: Sol Yayınları
- Molyneux, Maxine. 2008. Ev emeği tartışması ve ötesi. Acar-Savran ve Tura-Demiryontan (der). *Kadının Görünmeyen Emeği içinde*.
- Morgan, Levis Henry. 1986. *Eski Toplum-I*. İstanbul: Payel Yayınevi.
- Neuman, W. Lawrence. 2013. *Toplumsal Araştırma Yöntemleri-II*. Ankara: Yayın Odası Yayıncılık.
- Naiman, Joanne. 1988. *Marksizm ve Feminizm*. İstanbul: Amaç Yayıncılık.
- Okuyan, Kemal. 2014. *Sovyetler Birliği'nin Çözülüşü Üzerine Anti-Tezler*. İstanbul: Yazılama Yayınevi.
- Peterson, V. Spike ve Runyan, Anne Sisson. 1994. A stark picture: gendered politics in a global context. *Harvard International Review* 16 (4), 38-42.
- Pollock, Griselda. 2014. Modernlik ve kadınlığın mekânları. Ahu Antmen (der). *Sanat/Cinsiyet, Sanat Tarihi ve Feminist Eleştiri*. İstanbul: İletişim Yayınları içinde.
- Popova, Nina. 2000. *Sosyalizm Diyarında Kadın*. İstanbul: İnter Yayınları.
- Reed, Evelyn. 1975. *Woman's Evolution: From Matriarchal Clan to Patriarchal Family*. New York: Pathfinder Press.
- Reed, Evelyn. 2003. *Bilim ve Cinsiyet Ayrımı*. İstanbul: Payel.
- Rosenberg, Chanie. 1990. *Kadınlar ve Perestroyka*. İstanbul: Pencere.
- Rowbothom, Sheila, H. Wainwright ve L. Segal. 1984. *Feminizm, Sosyalizm ve Eylemde Birlik*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Rowbothom, Sheila. 1994. *Kadınlar, Direniş ve Devrim*. İstanbul: Payel.
- Runyan, Anne Sisson ve V. Spike Peterson. 1991. The radical future of realism: feminist subversions of IR theory. *Alternatives* 16 (1), 67-106.
- Sacks, Karen. 1975. Engels revisited: women, the organization of production, and private property. *Toward an Anthropology of Women* içinde, der. R. Reiter, New York.

- Sevim, Ayşe. 2005. *Feminizm*. İstanbul: İnsan Yayınları.
- Smith, Sharon. 2011. *Kadınlar ve Sosyalizm*. İstanbul: Yordam Kitap.
- Smith, Dorothy E. 1997. *Feminism and Marxism: A Place to Begin. A Way to Go*, Vancouver.
- Şenel, Alaeddin. 2006. *Kemirgenlerden Sürüngenlere İnsanlık Tarihi*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Tura, Nesrin. 1988. Türkiye solunda kadın sorunu ve feminizme yaklaşımlar. *Kaktüs*, Sayı 2.
- Zantop, Susanne. 1995. Domesticating the other: european colonial fantasies 1770-1830. G. Brinker-Gabler (der). *Encountering the Other(s): Studies in Literature, History and Culture*. SUNY Press, içinde.
- Waal, Frans De. 2008. *İçimizdeki Maymun*. İstanbul: Metis Yayıncılık.
- Zetkin, Clara. 2000. *Kadın Sorunu Üzerine Seçme Yazılar*. İstanbul: İnter Yayınları.

Two Positions on the Social Construction of the Women's Emancipation in Class Societies: Marxist Feminism and Socialist Feminism

Abstract

The aim of this paper is to evaluate Marxist feminism which allocates the sovereignty relationship between man and woman, established in favor of man, in terms of class differences, and Socialist feminism, which presents itself and its counter arguments in terms of a proportional distancing from the former. The importance of Marxist feminism lies in the way it deals with the matter of woman from a historical materialist basis. Socialist feminism, on the other hand, is well worth studying for the alternative theoretical avenues it creates. Both feminist approaches enable the issue to deepen by defining as a way to debate and keeping debate channels open after defining. Marxist feminism has generated a new perspective to feminist studies by translating the matter into an ownership problematic, while Socialist feminism has criticized this translation as being too centered on gender . In effect, the actual importance of Marxist feminism is that it problematises the matter as a sole and unchangeable coefficient of the given system. In other words, it presents the contextual reality of the capitalism and patriarchy, which is adjacent to capitalism, without staying within these absolute progresses.

Keywords

Marxist feminism, socialist feminism, political organising, patriarchy, capitalist exploitation